

УДК 347.195

А. Ю. ЧУЙКОВ,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету з підготовки фахівців міліції громадської безпеки
Харківського національного університету внутрішніх справ,*

М. В. ІНШЕКОВ,

*викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету з підготовки фахівців міліції громадської безпеки
Харківського національного університету внутрішніх справ,*

Д. Г. МАРЕНКО,

*викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету з підготовки фахівців міліції громадської безпеки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ СПЕЦІАЛЬНИХ УСТАНОВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Проаналізовано спеціальні установи органів внутрішніх справ. З'ясовано сутність таких установ, запропоновано шляхи вирішення проблеми використання даного терміна, визначено види спеціальних установ органів внутрішніх справ.

Значна кількість завдань органів внутрішніх справ реалізується в ході виконання своїх функцій спеціальними установами, що входять до їх складу. Проте організаційно-правові основи діяльності системи спеціальних установ органів внутрішніх справ, незважаючи на їх теоретичну і практичну важливість, у сучасній науці досліджені недостатньо, а норми чинного законодавства, які становлять їх нормативну основу, не завжди відповідають вимогам часу. Крім того, незважаючи на досить часте використання поняття «спеціальні установи органів внутрішніх справ», у вітчизняній науці відсутнє визначення чи тлумачення даного терміна. Тому **метою** даної статті є вдосконалення теоретичних основ діяльності системи спеціальних установ органів внутрішніх справ. Для досягнення поставленої мети у статті необхідно вирішити такі основні завдання: з'ясувати сутність таких установ, сформулювати шляхи вирішення проблеми використання такого поняття, визначити види спеціальних установ органів внутрішніх справ

Комплекс теоретичних та практичних проблем діяльності різного роду установ був предметом дослідження низки авторів, як-от О. М. Бандурка, Д. С. Лещенко, І. В. Іваньков, Т. Л. Кальченко, С. К. Гречанюк тощо. Їх праці допомогли сформулювати наукову базу в дослідженні системи спеціальних установ органів внутрішніх справ. Проте низка прак-

тично значущих проблем у даній сфері потребують подальшого розроблення, що, у свою чергу, обумовлює актуальність обраного напряму наукового пошуку.

Для з'ясування сутності спеціальних установ слід насамперед зупинитись на проблемі використання даного терміна. Чинний Цивільний кодекс України (далі ЦК – Україна) детально врегулював значну кількість понять теорії юридичних осіб, починаючи з поняття самої юридичної особи та її видів.

Визначення установи містить п. 3 ст. 83 ЦК України, відповідно до якого установою вважається організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участь в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна [1]. Згідно зі ст. 82 ЦК України дане визначення можна застосувати не лише до приватної, а й до державної установи.

Порівняно з іншими державними установами ключове значення має спеціальний статус досліджуваних нами установ органів внутрішніх справ. Особливість такого статусу виражається через терміни «спеціальний», такий що має «спеціальний режим». Так, поняття спеціальна щодо установи означає особлива, призначена для якої-небудь певної мети, така, що виконує функції в тій чи іншій вузькій сфері чи галузі. У таких спеціальних установах органів внутрішніх справ діє відповідно спеціальний

адміністративно-правовий режим, який встановлюється нормами адміністративного законодавства і закріплює особливий порядок правового регулювання суспільних відносин в окремій сфері діяльності органів внутрішніх справ, пов'язаний із дотриманням суб'єктами таких відносин спеціальних правил поведінки. Метою спеціального адміністративно-правового режиму є усунення певних негативних явищ та їх наслідків, забезпечення порядку тощо. Спеціальний режим таких установ органів внутрішніх справ стосується здійснення окремих видів робіт (конвоювання затриманих і взятих під варту осіб), функціонування певних режимних об'єктів (ізолятори тимчасового тримання затриманих і взятих під варту осіб) тощо. Спеціальний адміністративно-правовий режим таких установ органів внутрішніх справ супроводжується посиленням державно-владного впливу на відносини в цих установах, чітким визначенням меж поведінки суб'єктів відповідних правовідносин, використанням спеціальних засобів, застосуванням засобів державного (зокрема адміністративного) примусу, дотриманням спеціальних правил поведінки [2]. Адміністративно-правовий режим спеціальних установ органів внутрішніх справ встановлюється спеціальними законами, наприклад Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [3].

Розкриття сутності спеціальних установ органів внутрішніх справ неможливе без визначення того, які саме установи органів внутрішніх справ є спеціальними, тобто без окреслення їх видів. Ми дійшли висновку, що до таких слід віднести підрозділи, які призначені для утримання в них осіб, підданих адміністративному арешту, охорони і конвоювання затриманих і взятих під варту осіб та тимчасового тримання окремих категорій дітей, яких необхідно ізолювати.

Згідно зі структурою МВС спеціальні установи органів внутрішніх справ підпорядковані: відділу, відділенню кримінальної міліції у справах неповнолітніх – приймальник-розподільник для дітей та управління, відділу, відділенню охорони громадського порядку – ізолятор тимчасового тримання затриманих і взятих під варту осіб, спеціальний приймальник для осіб, підданих адміністративному арешту.

Характеризуючи названі спеціальні установи органів внутрішніх справ, укажемо на низку спільних для них ознак, в т. ч. і тих, які

притаманні саме цій організаційно-правовій формі юридичних осіб. До загальних ознак, притаманних спеціальним установам органів внутрішніх справ, можна віднести те, що дані установи: а) здійснюють правоохоронну, соціальну та інші некомерційні функції і не мають господарських цілей; б) створюються для досягнення за рахунок належного їм майна некомерційної мети, що визначається засновником; в) фінансується державою повністю або частково тощо. Для установ органів внутрішніх справ як державних некомерційних організацій, що фінансуються за рахунок державного бюджету, правовий режим закріпленого за ними майна визначається правом оперативного управління (ч. 1 ст. 39 Закону України «Про власність») [4]. Серед численних ознак установ органів внутрішніх справ для нашого дослідження найсуттєвішою є та, що дала підставу об'єднати низку установ органів внутрішніх справ під назвою «спеціальні», – те що вони можуть обмежувати права і свободи громадян, а саме обмежувати їх особисту свободу, свободу пересування, утримувати осіб. Серед установ органів внутрішніх справ обмежувати свободу осіб та утримувати їх у зв'язку із виконанням покладених на них функцій мають право (чи обов'язок) приймальники-розподільники для дітей, ізолятори тимчасового тримання затриманих і взятих під варту осіб, спеціальні приймальники для осіб, підданих адміністративному арешту. Відповідно дані спеціальні установи виконують функції охорони і конвоювання затриманих і взятих під варту осіб (далі – ІТТ), утримання осіб затриманих за бродяжництво, підданих адміністративному арешту та тимчасового тримання окремих категорій неповнолітніх.

Як зазначалося, найсуттєвішою рисою, що стала підставою об'єднання як спеціальних установ органів внутрішніх справ, є те, що їх діяльність тісно пов'язана з обмеженням основних конституційних прав та свобод громадян. Попри визначення Конституцією України, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, саме обмеження цих прав і свобод є одним із завдань досліджуваних спеціальних установ органів внутрішніх справ, тобто певні права і свободи людини зазнають обмежень у визначених законом випадках.

Конституційно закріплена необхідність забезпечення в діяльності уповноважених державних органів і їх посадових осіб пріоритету

прав і свобод людини вимагає збалансованості у визначенні форм діяльності та у їх застосуванні. З одного боку, владний, імперативний характер адміністративної діяльності спеціальних установ органів внутрішніх справ зумовлює жорсткі форми та методи їх діяльності, що пояснюється необхідністю посилення боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями, а з іншого – необхідність обмеження прав та свобод людей не повинні призводити до сваволі посадових та інших осіб спеціальних установ органів внутрішніх справ, що є частим предметом обговорення, зокрема і в засобах масової інформації. Виявлення посягань на права та свободи людей ускладнюється закритістю спеціальних установ органів внутрішніх справ, що призводить до високого рівня латентності порушень прав та свобод. Очевидним шляхом вирішення вказаної проблеми є жорстка регламентація адміністративно-правовими нормами діяльності спеціальних установ органів внутрішніх справ.

Функції щодо утримання осіб, підданих адміністративному арешту, виконує спеціальний приймальник, що є установою міліції. Керівництво спеціальним приймальником і контроль за його діяльністю здійснює орган внутрішніх справ, при якому він утворений, управління (відділ) громадської безпеки ГУ і УВС, УМВСТ.

Наступним видом спеціальних установ органів внутрішніх справ є ізолятори тимчасового тримання, що є спеціальними установами міліції для тримання: затриманих за підозрою в скоєнні злочину осіб; узятих під варту осіб на термін до трьох діб (якщо доставлення ув'язнених до слідчого ізолятора в цей строк неможливе через віддаленість або відсутність належних шляхів сполучення, вони можуть перебувати в ІТТ не більше десяти діб); підсудних (засуджених), які прибули з СІЗО та установ виконання покарань у зв'язку з розглядом справи в суді або проведення з ними слідчих дій; адміністративно заарештованих за відсутності спеціального приймальника для осіб, підданих адміністративному арешту [5].

Правовий статус спеціальних установ органів внутрішніх справ визначається через їх компетенцію, тобто через їх права та обов'язки, зафіксовані в чинному законодавстві. Від повноти юридичної фіксації повноважень даних установ залежить ефективність

їхньої діяльності. Інакше кажучи, правовий статус спеціальних установ органів внутрішніх справ визначається виключно як їх компетенція, що закріплена в нормативно-правових актах, присвячених установам, а також в установчих документах таких осіб [6].

Правовою основою діяльності спеціальних установ органів внутрішніх справ є Конституція України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти МВС України як загального (Закон України «Про міліцію»), так і спеціального характеру (Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», наказ МВС України «Про затвердження Положення про спеціальний приймальник-розподільник для утримання осіб, підданих адміністративному арешту», наказ МВС України «Про затвердження Положення про приймальник-розподільник для осіб, затриманих за бродяжництво», наказ МВС України «Про затвердження Положення про приймальники-розподільники для дітей ОВС», наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про роботу ізоляторів тимчасового тримання органів внутрішніх справ України та Інструкції з організації конвоювання затриманих і взятих під варту осіб в органах внутрішніх справ України» тощо.

Проте незважаючи на численність нормативних актів, що регулюють діяльність усіх спеціальних установ органів внутрішніх справ України, проблема організації їх діяльності має місце в комплексі питань управління правозастосовчою та правоохоронною діяльністю. У таких дослідженнях діяльності спеціальних установ органів внутрішніх справ України увагу здебільшого приділяють нормативному закріпленню порядку їх діяльності, реалізації прав та свобод осіб, які перебувають у цих закладах (хоча про повноцінну їх реалізацію мова йти не може, через призначення та функції, що виконують спеціальні установи органів внутрішніх справ України), проблемам в організації їх діяльності, недосконалість взаємодії з іншими підрозділами органів внутрішніх справ України і громадськими організаціями та особливостям управління ними. Саме вказаним перспективним напрямком досліджень нами буде приділено увагу у наступних роботах.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України // Голос України. – 2003. – № 45–46 (3045–3046), 47–48 (3047–3048). – Ст. 5–28, 5–27.

2. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 5. П–С / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл. 1998. – 736 с.
3. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : закон України від 24 січ. 1995 р. № 20195-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 6. – Ст. 35.
4. Про власність : закон України від 7 лют. 1991 р. № 697-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 20. – Ст. 249.
5. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ : навч. посіб. / Сущенко В. Д., Олефір В. І., Константінов С. Ф. та ін. ; за заг. ред. Моїсеєва Є. М. – К. : КНТ, 2008. – 264 с.
6. Лещенко Д. С. Правовий статус установ в цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Лещенко Дмитро Сергійович. – К., 2005. – 199 с.

Надійшла до редколегії 25.03.2012

ЧУЙКОВ А. Ю., ИНШЕКОВ М. В., МАРЕНКО Д. Г. СТАНОВЛЕНИЕ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СИСТЕМЫ СПЕЦИАЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Проанализирована деятельность специальных учреждений органов внутренних дел. Определена суть таких учреждений, предложены пути решения проблемы использования данного термина, определены виды специальных учреждений органов внутренних дел.

CHUIKOV A., INSHEKOV M., MARENKO D. FORMATION AND ACTIVITY OF THE SYSTEM OF SPECIAL ESTABLISHMENTS OF THE INTERNAL AFFAIRS BODIES

The activity of the special establishments of the internal affairs bodies are analyzed. The essence of these establishments is defined, the solution of a problem of use of this term is offered, the types of the special establishments of the internal affairs bodies are defined.

УДК [343.98:343.6](477)

О. П. ШАЙТУРО,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБА ПОТЕРПІЛОГО ВІД ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕНАЛЕЖНИМ ВИКОНАННЯМ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ

Уточнено визначення особи потерпілого від злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, наведено її ознаки. На основі дослідження матеріалів кримінальних справ визначено їх відсоткове співвідношення.

У юриспруденції особа потерпілого розглядається в багатьох аспектах, серед яких важливе значення для розслідування мають кримінологічний, кримінальний, кримінально-процесуальний та криміналістичний. Останній відображає відомості про потерпілого як особистість, його спосіб життя, зв'язки, відносини та контакти з оточуючими людьми, обвинуваченням, поведінка потерпілого до, під час і після вчинення злочину. Такі дані використовуються в методиці розслідування окремих видів злочинів для висунення версій, організації розслідування, встановлення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, обставин, які сприяли вчиненню злочину тощо.

Накопичення теоретичних та емпіричних знань про жертву злочину стали основою для

виникнення у криміналістиці наукового напрямку, що іменується криміналістичною віктимологією. Він покликаний допомогти працівникам правоохоронних органів у процесі розслідування злочинів на основі даних про потерпілого. Дослідженню даної проблематики присвятили свої роботи такі вчені, як: Л. В. Франк, В. В. Вандишев, Є. Є. Центров, В. І. Шиканов, В. П. Коновалов, В. С. Мінська, Г. І. Чечель, В. А. Туляков тощо.

Якщо загальній характеристиці аналізованого елемента криміналістичної характеристики приділено достатньо уваги, то особі жертви від злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, відведена незначна увага. Тому **мета** даної статті – уточнити